

УДК 347.122:007

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.9>**М. Матійко,**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Необхідність підвищення ролі права у сучасному суспільстві, розкриття окремих напрямків впливу права та його соціальної цінності зумовлюють науковий інтерес до дослідження функцій права. Функції права є динамічним явищем, вони розвиваються разом із суспільством та обумовлюються його розвитком. «Змінюються, підвищуються суспільні потреби, змінюються та розширюються функції права. І навпаки, зменшуються суспільні потреби – це відбивається і у функціях права...» [1, с. 10]. При цьому з огляду на необхідність пошуку «надійних та точних критеріїв виокремлення цивільного права як галузі національного права» логічним «виглядає висновок, що такими критеріями можуть слугувати функції цивільного права», оскільки «вони визначаються не лише специфікою предмета і методу цивільного права, але також завданнями (цілями), які стоять перед ним» [2, с. 33]. На думку В.С. Ковальського «у своїй сукупності функції права мають спрямовувати його дію на підтримку людини, демократизацію держави й розбудову громадянського суспільства, на забезпечення як загальносоціальних, так і приватних інтересів...Чи не головним в аспекті дії права є акумулювання його функцій у напрямі ефективної реалізації прав громадян і розвиток громадянського суспільства» [1, с. 14–16].

Сучасна цивілістика особливу увагу звертає на соціальну цінність та

напрямки впливу цивільного права. Зазначене актуалізує дослідження онтологічних характеристик приватноправових інститутів у сучасній юриспруденції, що дає підстави звернення до функціонального аспекту цивільного права.

Поряд із вивченням функцій права в цілому в сучасній юридичній літературі можна зустріти диференційований підхід до вивчення функцій окремих правових явищ: виділяють функції окремих елементів системи права, функції правового регулювання, функції законодавства, функції правового виховання, функції окремих частин правової норми, функції відповідальності.

Завдяки розкриттю функціональних аспектів окремих правових явищ в юридичній літературі надається їх характеристика. Так, наприклад, «функції цивільно-правового договору утворюють багаторівневу, складну, взаємопов'язану та взаємообумовлену структуру, що органічно пов'язана з основними напрямками життєдіяльності суспільства: економічними і соціальними її чинниками. Функції договору об'єктивно зумовлені ходом економічного розвитку, станом економіки суспільства, місцем, яке договір займає через інші правові інструменти у їх опосередкуванні» [3, с. 11].

Використовуючи функціональний підхід також відбувається диференціація правових явищ. Наприклад, «аванс, як і завдаток, є доказом, який засвідчує факт наявності зобов'язання

(доказова функція), а також зараховується в рахунок майбутніх платежів (платіжна функція), але не може бути визнаним одним зі способів забезпечення виконання зобов'язання» [4, с. 80]. Також, наприклад, «цивільно-правовій відповідальності, як і будь-якій юридичній відповідальності, властиві три функції: 1) виховно-попереджувальна (превентивна) функція; 2) відновлювальна (компенсаційна) функція; 3) каральна (репресивна) функція. При цьому головною з них є виховно-попереджувальна функція, а такою, що найбільш відображає специфіку цивільно-правових відносин, – компенсаційна функція» цивільно-правовій відповідальності, як і будь-якій юридичній відповідальності, властиві три функції: 1) виховно-попереджувальна (превентивна) функція; 2) відновлювальна (компенсаційна) функція; 3) каральна (репресивна) функція. При цьому головною з них є виховно-попереджувальна функція, а такою, що найбільш відображає специфіку цивільно-правових відносин, – компенсаційна функція» [5, с. 506].

Функціональний підхід також застосовується для оціночної характеристики окремих норм цивільного права. Так, наприклад, на думку Канзафарової І.С. «закріплення у цивільному законодавстві України обмеженої відповідальності окремих суб'єктів цивільного права спричиняє невинуватене послаблення відновлювальної функції цивільно-правової відповідальності, порушення принципу рівності сторін і принципу справедливості як основних принципів цивільного права. У разі встановлення підвищеної відповідальності на передній план виступає штрафна функція цивільно-правової відповідальності. Таким чином, закон допускає явну неспіврозмірність об'єму відповідальності та характеру правопорушення» [6, с. 7].

Важливість відносин власності, велика історія їх існування, наявність численних поглядів на природу відносин власності обумовлюють

складність дослідження останніх. Так, наприклад, в сучасній юридичній літературі висловлюється думка, що «цивільстичній доктрині й досі бракує єдиного та універсального поняття права власності» [7, с. 72].

При цьому «інститут права власності є одним із центральних у будь-якій системі законодавства, оскільки від характеру регулювання відносин власності залежить також і характер регулювання інших інститутів цивільного права, і характер правової системи взагалі» [8, с. 28].

Дослідження функціонального виміру права власності може значною мірою допомогти у пошуку шляхів вирішенні теоретичних проблем права власності та розв'язанні практичних завдань, пов'язаних з цим інститутом.

Зазначене актуалізує дослідження функціонального аспекту права власності.

У системі функцій права власності важливе місце посідає регулятивна функція. Особливості регулятивного способу впливу права власності на поведінку людей і регулятивних форм реалізації права власності свідчать про необхідність окремого дослідження регулятивної функції права власності.

Дослідженню функціональних аспектів права власності присвячено певну низку наукових робіт. Серед науковців, які досліджували цю проблематику варто відзначити Дзеру О.В., Ковальського В.С., Кузнецову Н.С., Некіт К.Г., Харитонову Є.О., Харитонову О.І., Шевченко Я.М. та ін. Проте і на сьогодні ця проблематика залишається недостатньо розробленою для вітчизняної правової доктрини.

Метою цієї статті є дослідження регулятивної функції права власності шляхом з'ясування сутності та природи функціонального аспекту права власності, регулятивного напрямку впливу права власності, аналізу регулятивного соціального призначення права власності. Тенденції персоналізації, глобалізації, інформатизації та

фрагментації суспільного життя підвищують прояв як окремих специфічних функцій приватноправових інститутів, так і окремих загальноправових функцій права, які проявляють себе і на рівні зазначених інститутів. При цьому на певних історичних проміжках часу роль та значення окремих інститутів цивільного права може змінюватися. Так соціальне призначення права власності може визначатися потребами суспільного розвитку. Загальні тенденції суспільного життя можуть впливати на роль регулятивного напрямку впливу права власності та його регулятивне соціальне призначення. Зазначене значним чином актуалізує дане дослідження

«Право власності в об'єктивному сенсі розглядається як сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування та реалізації права власності в суб'єктивному сенсі. Отже, йдеться про правовий інститут – інститут права власності... Право власності в суб'єктивному сенсі визначається як право особи на річ (майно), котре вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316 ЦК) або як право особи володіти, користуватися і розпоряджатися річчю своєю владою і у власному інтересі» [9, с. 181].

Функції права розуміються як напрямки впливу права на суспільні відносини та соціальне призначення права. Враховуючи загальнотеоретичне розуміння функцій права, функції права власності можуть бути визначені, як напрямки впливу права власності на суспільні відносини та соціальне призначення права власності.

При цьому право власності може в більшому або меншому ступені виконувати окремі функції цивільного права, серед яких в свою чергу розрізняють ті, які є спільними для права взагалі (загальноправові на рівні цивільного права, серед яких – регулятивна функція, захисна функція, інформаційно-орієнтаційна функція,

виховна функція), і ті, що є специфічними саме для галузі цивільного права (специфічні цивілістичні функції, серед яких – уповноважувальна функція та компенсаційна функція). До того при характеристиці функцій права власності певною мірою умовно можна виокремити дві групи критеріїв, які лежать в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (що перебувають у рамках самого права) і зовнішні (що перебувають за його межами). Внутрішні критерії диференціації функцій права власності впливають із способів впливу права власності на поведінку людей, особливостей форм реалізації права власності. Зазначеним критерієм обумовлено існування основних власно-юридичних функцій: регулятивної та охоронної. При цьому соціальне – це специфічний ракурс права власності, де регулятивна та охоронна функції «поєднуються» у відособлений, якісно однорідній сфері соціальних відносин – економіці, політиці, вихованні і т. ін. Зовнішнім об'єктивним критерієм класифікації функцій права власності є різні соціальні фактори, які визначають призначення права власності. Суспільство як складне ціле підрозділяється на певні сфери суспільних відносин. Можна виділити багато таких сфер, серед них сфери, або системи – економічна, політична та виховна. Функції, що виділяються за цими сферами називають соціальними. Соціальні функції права власності можна визначити як напрямки зворотнього правового впливу права власності на відповідні сфери громадського життя та відповідне його соціальне призначення. Так, економічна функція права власності являє собою його економічний напрямок впливу та економічне соціальне призначення права власності; політична – політичний напрямок впливу та політичне соціальне призначення права власності; виховна – виховний напрямок впливу та виховне соціальне призначення права власності.

Класифікація соціальних функцій права власності деякою мірою є умовною, оскільки в дійсності досить складно провести чітке розмежування впливу права власності на рішення економічних, політичних, виховних та інших завдань. Так, елементи однієї з функцій, наприклад економічної, можуть проявлятися в інших функціях, і навпаки. Обумовлено це по-перше тим, що кожна з функцій права власності тісно взаємодіє з іншими, а по-друге тим, що сфери громадського життя, на які впливає право власності, у свою чергу, є взаємозалежними, оскільки самі є підсистемами суспільства. Отже, функції права власності існують не ізольовано одна від одної, а тісно взаємодіють між собою та взаємододаються. Соціальне призначення права власності визначається закономірностями суспільного розвитку, воно слугує їх продовженням, вираженим у юридичній формі.

Серед функцій права власності важливе місце посідає регулятивна функція. Регулятивна функція права власності може бути визначена як регулятивний напрямок впливу права власності на суспільні відносини та регулятивне соціальне призначення права власності. З огляду на теоретичні розробки щодо структури функцій цивільного права [10, с. 15] може бути запропонована структура регулятивної функції права власності. Структуру регулятивної функції права власності становлять зміст регулятивної функції права власності, об'єкт регулятивної функції права власності, суб'єкт регулятивної функції права власності та засоби реалізації регулятивної функції права власності.

Змістом регулятивної функції права власності є спосіб впливу права власності, що полягає у регулюванні суспільних відносин. На думку Є.О. Харитонова «оскільки метою правового регулювання є впорядкування суспільних відносин, то йдеться про «соціальне регулювання» або ж «соціальне управління», котре

може бути визначене як вплив на суспільство і окремі його ланки (членів суспільства) з метою впорядкування суспільних відносин, збереження якісної специфіки, вдосконалення та розвитку» при тому, що «упорядкування існування суспільства – це об'єктивна його потреба, але досягається ця мета за допомогою і в результаті взаємодії різноманітних об'єктивних та суб'єктивних чинників, впливу елементів системи один на одного. Внаслідок такого впливу і взаємодії вся система в цілому і кожен її елемент зокрема в певних умовах часу і простору існують найбільш оптимальним чином, що дозволяє говорити про певне саморегулювання суспільства або, у кожному разі, про існування такої тенденції» [9, с. 164]. Призначення права власності регулювати суспільні відносини може втілюватися у наданні одного з варіантів правового оформлення (визнання) певним економічним відносинам власності.

Так відповідно до ч. 1 статті 316 Цивільного кодексу України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб, при цьому згідно до ч.1 статті 317 Цивільного кодексу України власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Разом з тим, наприклад, «у Французькому цивільному кодексі (далі – ФЦК) право власності є видом речових прав, що характеризується за допомогою лише двох правомочностей – користування і розпорядження (ст. 544 ФЦК), оскільки, як і в римському праві, володіння вважається самостійним правовим інститутом і до складу права власності не входить. Згідно з § 903 Німецького цивільного кодексу власник може, якщо цьому не стоїть на заваді закон або права третіх осіб, розпоряджатися речами на свій розсуд і усувати будь-яке втручання» [8, с. 28].

Регулятивна функція права власності також може проявляти себе у встановленні правового статусу суб'єкта права власності (так відповідно до статті 318 Цивільного кодексу України суб'єктами права власності є Український народ та інші учасники цивільних відносин, визначені статтею 2 Цивільного кодексу України. Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом), закріпленні положень щодо здійснення права власності, визначенні (передбаченні) підстав набуття права власності, визначенні (передбаченні) підстав припинення права власності, встановленні особливостей права спільної власності, встановленні особливостей права власності на землю (земельну ділянку), на житло, встановленні прав та обов'язків суб'єктів правовідносин власності, визначенні оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин власності та ін.

Оскільки «серед регулятивних правовідносин іноді виокремлюють загальні та конкретні правовідносини» [9, с. 161] то і зміст регулятивної функції права власності може бути загальним та конкретним. Конкретний зміст пов'язаний з виникненням конкретних юридичних фактів, він обумовлений обслуговуванням «щоденних потреб, запитів та інтересів суб'єктів права: цивільного обороту, ринку, побуту, виробництва тощо» [9, с. 161]. Загальний зміст обумовлений дотриманням членами суспільства законів, правопорядку, конституційних норм, прав людини. Так проявом загального змісту регулятивної функції права власності є, наприклад, положення ч. 1 статті 319 Цивільного кодексу України, згідно якої власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Проявом конкретного змісту регулятивної функції права власності є, наприклад, положення ч. 1 статті 362 Цивільного кодексу України, згідно якої у разі

продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за ціною, оголошеною для продажу, та на інших рівних умовах, крім випадку продажу з публічних торгів.

Засобами реалізації регулятивної функції права власності є засоби забезпечення впливу права власності в регулятивному напрямку. Для реалізації змісту регулятивної функції права власності можуть бути використані засоби реалізації регулятивної функції права власності, серед яких можуть бути виділені основні («наприклад надання права робити щось» (так, наприклад, згідно до ч. 1 статті 317 Цивільного кодексу України власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном); «покладення обов'язку вчиняти певні дії» (так, наприклад, згідно до ч. 1 статті 322 Цивільного кодексу України власник зобов'язаний утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом); «заборона вчиняти певні дії» (так, наприклад, згідно до ч. 5 статті 319 Цивільного кодексу України власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі); «застосування засобів соціального примусу та інших заходів впливу до порушників встановлених правил» (так, наприклад, згідно до ч. 7 статті 376 Цивільного кодексу України у разі істотного відхилення від проекту, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб, істотного порушення будівельних норм і правил суд за позовом відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування може постановити рішення, яким зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову. Якщо проведення такої

перебудови є неможливим або особа, яка здійснила (здійснює) будівництво, відмовляється від її проведення, таке нерухоме майно за рішенням суду підлягає знесенню за рахунок особи, яка здійснила (здійснює) будівництво. Особа, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, зобов'язана відшкодувати витрати, пов'язані з приведенням земельної ділянки до попереднього стану) та допоміжні (рекомендації, як вчиняти певні дії або уникати їх вчинення; заохочення, тобто заходи «морального і матеріального стимулювання за виконання чи невиконання якихось дій» [9, с. 165].

Суб'єкт регулятивної функції права власності – це суб'єкт, завдяки якому здійснюється вплив на відносини власності в регулятивному напрямку, і право власності набуває регулятивного соціального значення.

Під об'єктом регулятивної функції права власності можуть розумітися відносини власності. При цьому на одному полюсі цих відносин [9, с. 178].

Висновки. Стосовно функцій права власності справедливим є виділення двох груп критеріїв, які лежать в основі їх диференціації: внутрішніх (що перебувають у рамках самого права власності) та зовнішніх (що перебувають за його межами). Зовнішнім критерієм класифікації функцій права власності є різні соціальні фактори, які визначають призначення права власності. Внутрішні критерії (підстави) класифікації функцій права власності випливають із самого права власності, способів його впливу на поведінку людей, особливостей форм його реалізації. Зазначеним критерієм обумовлено існування основних власно-юридичних функцій права власності: регулятивної та охоронної.

Регулятивна функція права власності може бути визначена як регулятивний напрямок впливу права власності на суспільні відносини та регулятивне соціальне призначення права власності.

Структуру регулятивної функції права власності становлять зміст регулятивної функції права власності, об'єкт регулятивної функції права власності, суб'єкт регулятивної функції права власності та засоби реалізації регулятивної функції права власності.

Змістом регулятивної функції права власності є регулятивний спосіб впливу права власності, в ньому проявляються сутність, ознаки та основні регулятивні властивості права власності.

Під об'єктом регулятивної функції права власності розуміються відносини власності. Суб'єкт регулятивної функції права власності – це суб'єкт, завдяки якому здійснюється вплив на відносини власності в регулятивному напрямку, і право власності набуває регулятивного соціального значення.

Засоби реалізації регулятивної функції права власності – це засоби забезпечення впливу права власності в регулятивному напрямку. Вони визначаються специфікою змісту регулятивної функції права власності.

Стаття присвячена дослідженню регулятивної функції права власності.

Шляхом аналізу практики дії норм права власності досліджено регулятивний напрямок впливу права власності на суспільні відносини та регулятивне соціальне призначення права власності. Розглянуті погляди вчених щодо регулятивного напрямку впливу права власності на суспільні відносини та його регулятивного соціального призначення.

Визначено, що стосовно функцій права власності справедливим є виділення двох груп критеріїв, які лежать в основі їх диференціації: внутрішніх (що перебувають у рамках самого права власності) та зовнішніх (що перебувають за його межами). Зовнішнім критерієм класифікації функцій права власності є різні соціальні фактори, які визначають призначення

права власності. Внутрішні критерії (підстави) класифікації функцій права власності впливають із самого права власності, способів його впливу на поведінку людей, особливостей форм його реалізації.

Надано визначення регулятивної функції права власності як регулятивного напрямку впливу права власності на суспільні відносини та регулятивного соціального призначення права власності.

Визначено, що структуру регулятивної функції права власності становлять зміст регулятивної функції права власності, об'єкт регулятивної функції права власності, суб'єкт регулятивної функції права власності та засоби реалізації регулятивної функції права власності.

Визначено, що змістом регулятивної функції права власності є спосіб впливу права власності, що полягає у регулюванні суспільних відносин.

Констатовано, що регулятивна функція права власності також може проявляти себе у встановленні правового статусу суб'єкта права власності, закріпленні положень щодо здійснення права власності, визначенні (передбаченні) підстав набуття права власності, визначенні (передбаченні) підстав припинення права власності, встановленні особливостей права спільної власності, встановленні особливостей права власності на землю (земельну ділянку), на житло, встановленні прав та обов'язків суб'єктів правовідносин власності, визначенні оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин власності та ін.

Виокремлено загальний і конкретний зміст регулятивної функції права власності.

Визначено, що засоби реалізації регулятивної функції права власності – це засоби забезпечення впливу права власності в регулятивному напрямку.

Виокремлено основні та допоміжні засоби реалізації регулятивної функції права власності.

Визначено, що суб'єкт регулятивної функції права власності – це суб'єкт, завдяки якому здійснюється вплив на відносини власності в регулятивному напрямку, і право власності набуває регулятивного соціального значення. Під об'єктом регулятивної функції права власності можуть розумітися відносини власності.

Ключові слова: цивільне право, речове право, право власності, функції цивільного права, функції права власності.

Matiiko M. The concept and structure of the regulatory function of property rights

The article is devoted to the research of the regulatory function of property rights.

The regulatory direction of the influence of property rights on social relations and the regulatory social purpose of property rights have been investigated through the analysis of the practice of property law norms. The views of scientists regarding the regulatory direction of the influence of property rights on social relations and its regulatory social purpose are considered.

It was determined that with regard to the functions of property right, it is fair to distinguish two groups of criteria that are the basis of their differentiation: internal (which are within the framework of the right of ownership itself) and external (which are outside its boundaries). The external criteria for the classification of the functions of property rights are various social factors that determine the purpose of property rights. The internal criteria (grounds) for the classification of the functions of property rights derive from the property right itself, the ways of its influence on people's behavior, and

the peculiarities of the forms of its implementation.

The definition of the regulatory function of property rights as a regulatory direction of the influence of property rights on social relations and the regulatory social purpose of property rights is given.

It was determined that the structure of the regulatory function of property rights consists of the content of the regulatory function of property rights, the object of the regulatory function of property rights, the subject of the regulatory function of property rights, and the means of implementing the regulatory function of property rights.

It was determined that the content of the regulatory function of property rights is a way of influence of property rights, which consists in the regulation of social relations.

It has been established that the regulatory function of property rights can also manifest itself in establishing the legal status of the subject of property rights, establishing provisions regarding the exercise of property rights, determining (predicting) the grounds for acquiring property rights, determining (predicting) the grounds for terminating property rights, establishing the features of the right of common property, establishing the specifics of the right to own land (a plot of land), housing, establishing the rights and obligations of subjects of legal property relations, determining the optimal type of legal regulation regarding specific social property relations, etc.

The general and specific content of the regulatory function of property rights is distinguished.

It was determined that the means of implementing the regulatory function of property rights are the means of ensuring the influence of property rights in the regulatory direction.

The main and auxiliary means of implementing the regulatory function of property rights are distinguished.

It was determined that the subject of the regulatory function of the

property right is the subject through which property relations are influenced in a regulatory direction, and the property right acquires a regulatory social significance. Property relations can be understood as the object of the regulatory function of property rights.

Key words: civil law, property law, property right, functions of civil law, functions of property right.

Література

1. Ковальський В.С. Охоронна функція права: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 336 с.
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Оновлення (кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства України: досвід, проблеми та перспективи : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 462 с.
3. Олюха В.Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право / В. Г. Олюха. Київ : Б. в., 2003. 20 с.
4. Цивільне право України : підручник. У 3 кн. Кн. 3 / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, І.А. Безклубий та ін. ; за ред. проф. Є.О. Харитонova. Одеса: Юридична література, 2006. 832 с.
5. Цивільне право України : підручник. У 3 кн. Кн. 1 / Є.О. Харитонов, Р.О. Стефанчук, А.І. Дрішлюк та ін. ; за ред. проф. Є.О. Харитонova, А.І. Дрішлюка Одеса : Юридична література, 2005. 528 с.
6. Кантафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Кантафарова Ілона Станіславівна; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2007. 36 с.
7. Некіт К.Г. Право приватної власності в інформаційному суспільстві: теорія і практика : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 554 с.
8. Цивільне право України : підручник. У 3 кн. Кн. 2 / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.А. Підпригора та ін. ; за ред. Є.О. Харитонova. Одеса : Юридична література, 2006. 440 с.
9. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Цивільні правовідносини : моногр. 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса : Фенікс, 2011. 456 с.
10. Матійко М.В. Структура функцій цивільного права. Часопис цивілістики. 2017. № 25. С. 15–19.